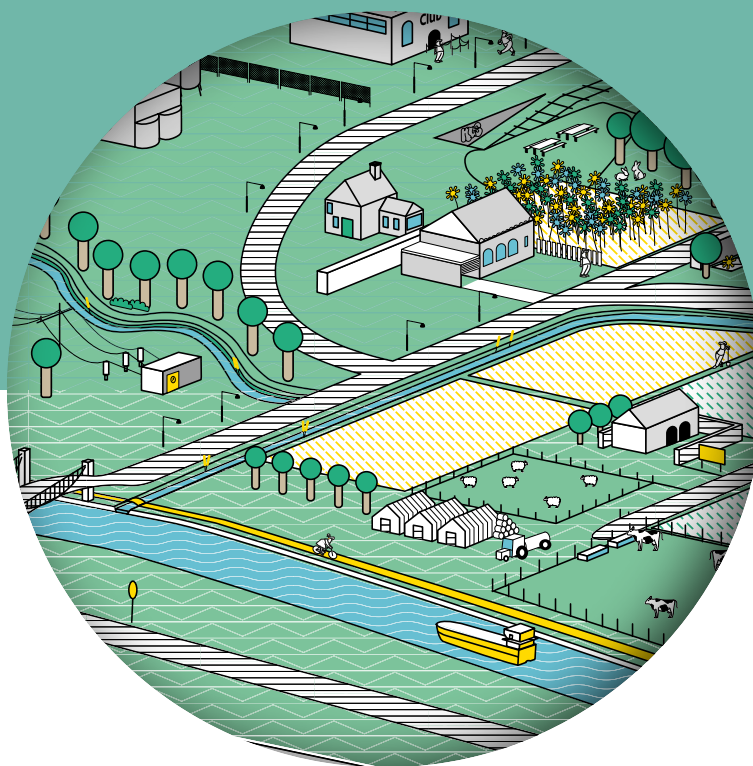

OPEN KANSEN IN DE OPEN RUIMTE

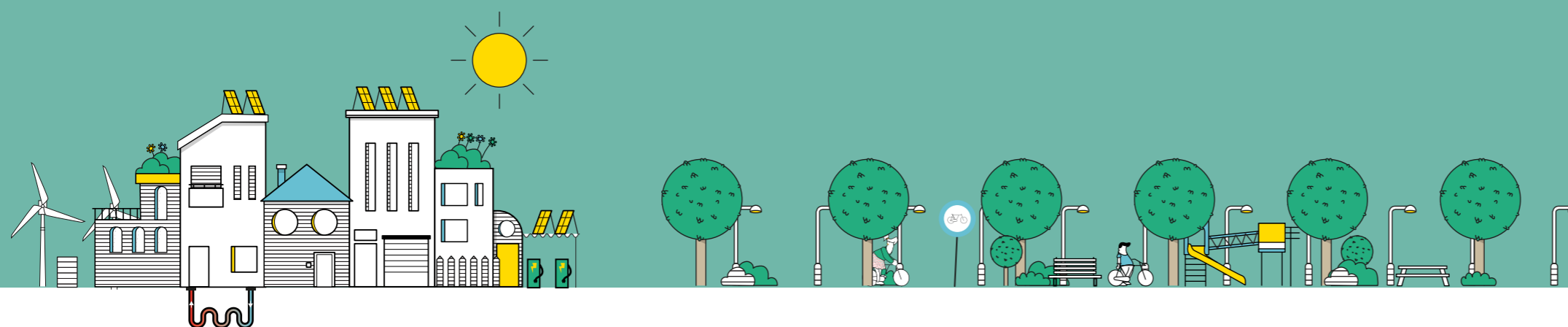
WERKEN AAN EEN ZUURSTOFRIJKE
TOEKOMST IN DE OPEN RUIMTE

Stel je voor ...	3
Waarom is open ruimte zo belangrijk?	4
Tijd om uit een ander vaatje te tappen	6
Burgers trekken de kar	8
Teamwork makes the dream work	10
Bloeiende partnerschappen zorgen voor boeiende oplossingen	12
Bruggen bouwen tussen stad en platteland	14
Ruimte in evenwicht	18
Stadslandbouw, een broeikas vol kansen	19
Samen toekomst schrijven	24

STEL JE VOOR...

- ... dat we zorgen voor extra groen in elke straat.
- ... dat er ook in de stadsrand meer groene, open ruimte komt om te sporten, te spelen, te genieten en te ontspannen.
- ... dat we plaats reserveren voor het kweken van gezonde en verse voeding.
- ... dat biotopen voor planten en dieren op het platteland en in de stad worden hersteld.
- ... dat we waardevolle landschappen voor de toekomst bewaren.
- ... dat we door de open ruimte anders in te richten, beter beschermd zijn tegen de gevolgen van de klimaatverandering.

MEER GROEN EN MEER OPEN RUIMTE IN DE TOEKOMST?

Het hoeft niet bij dromen te blijven. De open ruimte kan veel voor jouw stad of gemeente betekenen. Ze is onmisbaar. Maar ze is ook schaars. Daarom is het van belang dat we de open ruimte die er vandaag is, maximaal behouden en beter beheren. En dat we, waar het kan, nieuwe groene, open ruimte creëren.

Gaat dit niet ongelooflijk veel kosten? Nee, want investeringen in groene, open ruimte zijn vaak goedkoper dan oplossingen in grijze infrastructuur. Zeker als we de krachten bundelen. En zeker als we kiezen voor ingrepen die elkaar versterken.

En die liggen voor de hand. Want initiatieven die goed zijn voor natuur en milieu, zijn ook goed voor de mens. Ze dragen bij aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, bevorderen de sociale cohesie, versterken de uitstraling van een regio en het recreatief en toeristisch potentieel.

Hoe kunnen we de open ruimte vrijwaren voor de toekomst? Hier moeten we samen over nadenken. Op een open en innovatieve manier.

DEZE BELEIDSVERKENNING WIL JE INSPIREREN EN CONCRETE HANDVATEN AANREIKEN.

WAAROM IS OPEN RUIMTE ZO BELANGRIJK?

Open ruimte is zoals zuivere lucht: we kunnen niet zonder. Maar waarom is dat zo?

Open ruimte is een kostbaar goed en essentieel voor onze welvaart en ons welzijn. Natuur- en bosgebieden, parken, buurt- en speeltuinen, boerderijen, volkstuintjes, ... dragen bij aan een groene, gezonde en aantrekkelijke omgeving waar het goed is om te leven.

In de open ruimte fietsen, wandelen, sporten, spelen, tuinieren en ontspannen we. We laden er onze batterijen op en genieten er van rust en stilte.

Open ruimte zorgt ook voor verse, gezonde voeding. Op boerderijen, en te midden van velden en weides komen we opnieuw in contact met de plaats waar onze voeding vandaan komt.

In grote natuurgebieden, maar ook door middel van fijnmazige groenblauwe aders, houden we de biodiversiteit in stand. Waar groen is, vinden vogels plaats voor hun nest. Insecten zoeken er beschutting, bijenpopulaties groeien weer aan, biotopen voor planten en dieren worden hersteld.

Tot slot speelt de open ruimte een essentiële rol in het behoud van waardevolle landschappen en in de strijd tegen de klimaatverandering. We wekken er duurzame energie op en leggen er gecontroleerde overstromingsgebieden aan. Zo vermijden we schade door overstromingen en vullen we de grondwatervoorraden aan. Ook in de bebouwde omgeving van onze steden en gemeenten zorgt onverharde ruimte voor een betere opvang van regenwater en verkoeling op warme zomerdagen.

Open ruimte is even nodig als de lucht die we inademen

- Ze zorgt voor een groene, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, waar het goed is om te leven, te ontspannen en te genieten.
- Ze is essentieel in de strijd tegen de klimaatverandering.
- Ze draagt bij aan het in stand houden van de biodiversiteit en het bewaren en waarderen van het landschap.
- Groenblauwe aders bieden verkoeling en milderden de stedelijke hitte.
- Ze maakt regio's aantrekkelijk voor nieuwe inwoners, toeristen en bedrijven.
- Ze biedt letterlijk ruimte voor rust, stilte en verstillings.
- Ze zorgt voor voedselproductie.

Uitstellen is geen optie

Onze verwachtingen ten aanzien van de open en onbebouwde ruimte in stad en platteland blijven toenemen. Het klimaatvraagstuk vereist dat we de open ruimte veerkrachtiger inrichten zodat we nog beter bestand zijn tegen de gevolgen van de opwarming van de aarde. In de complexe, snel veranderende, veel-eisende wereld waarin we leven, neemt de nood aan groen, rust en verstillings toe. Nu wonen en werken steeds meer samenkomen in dense stadswijken en dorpskernen, wordt het nog belangrijker om groene, open ruimte te behouden en te versterken.

De open ruimte vrijwaren voor de toekomst is dus essentieel

Dit veronderstelt een vernieuwende aanpak die de open en onbebouwde ruimte in stad en platteland opnieuw in evenwicht brengen.

DE VRAAG NAAR GROENE, OPEN RUIMTE NEEMT TOE OM TE WONEN, TE VERPOZEN EN TE ONTSPANNEN.

TIJD OM UIT EEN ANDER VAATJE TE TAPPEN

Onze open ruimte is schaars en ze staat in toenemende mate onder druk. Hoog tijd dus voor een samenhangende visie en doordachte aanpak. Willen we voldoende open ruimte behouden, dan moeten we stoppen met alles vol te bouwen.

Open ruimte wordt nog vaak bekeken als dat wat overblijft na ontwikkeling. Een samenhangende visie op de open ruimte is nodig zodat we haar kunnen versterken met het oog op leefomgevingskwaliteit, natuur, landbouw, recreatie, landschap en klimaat.

Welke ambities streven we na?

Willen we morgen van voldoende open, onbebouwde ruimte genieten, dan moeten we vandaag beginnen met ze naar waarde te schatten. Uitdagingen samen aanpakken en de keuze voor projecten die het verschil maken, zijn de basisvoorwaarden om te komen tot een veerkrachtige inrichting van de ruimte. Het creëren van nieuwe groene zones in de bebouwde en onbebouwde omgeving en het beter inrichten en benutten van de bestaande open ruimte, moet ervoor zorgen dat er geen kansen verloren gaan.

DE ZORG VOOR
VOLDOENDE EN
KWALITEITSVOLLE
OPEN RUIMTE IS IETS
WAT WE ALLEMAAL
DELEN: OVERHEID,
ONDERNEMINGEN,
INWONERS,
VERENIGINGEN ...

BURGERS TREKKEN DE KAR

Gelukkig bestaat er heel wat enthousiasme in de samenleving om met groene, open ruimte aan de slag te gaan. Steeds vaker nemen burgers en lokale ondernemers het initiatief. Zo geven ze mee uitvoering aan de ambitieuze doelstellingen voor de open ruimte.

Extra groen in de straat, een gemeenschappelijke moestuin, zelfoogstboerderijen ... het zijn allemaal voorbeelden van projecten in de publieke ruimte die de jongste jaren veld winnen. Ze ontstaan vanuit de maatschappelijke vraag naar meer groen, meer leefomgevingskwaliteit, meer gezonde en duurzaam geteelde voeding.

Burgerinitiatieven surfen mee op de toenemende vraag naar zelfbeschikking over hun leefomgeving. Mensen voelen zich sterk verbonden met hun omgeving, zeker wanneer het gaat om een gedeelde moestuin, een zelf aangeplant geboortebos of een groene speelzone in de buurt.

LEESTIP

Ontdek hoe burgerinitiatieven vandaag met dorpskernversterking, landbouw of natuur aan de slag gaan op de website van het [Open Ruimte Platform](#).

DE GEZONDE OOGST

Veerle heeft met enkele vrienden een buurttuin opgestart. In hun zoektocht naar grond kregen ze toegang tot een stuk wei van een zorginstelling. De kinderen steken samen met hun ouders een handje toe. Dit leert hen hoe de natuur in elkaar zit. Veerle: "Ik haal veel voldoening uit dit project. Onze oogst is het resultaat van hard werk: iedere zondagochtend gaan we met zes vrienden aan de slag in onze moestuin. Het is fijn om met je zelf gekweekte groentjes naar huis te kunnen gaan. Je weet dat ze duurzaam geteeld zijn en je vermijdt een berg aan plastic. Werken in het groen heeft ook een heel rustgevend effect. Ik kan er gestrest toekomen, maar ik vertrek steeds weer met een ontspannen en voldaan gevoel. Mijn kinderen komen graag mee. Hier kunnen ze ravotten en met eigen ogen zien hoe een zaadje na een paar weken al een groen kopje krijgt."

CASE

“Met de moestuin hopen we de kinderen meer in contact te brengen met elkaar, met de natuur en met het eten op hun bord.”

Veerle,
hobbytuintierster
in Leuven

TEAMWORK MAKES THE DREAM WORK

DOOR SAMEN TE WERKEN, KOMEN WE TOT NIEUWE OPLOSSINGEN.

Groene, open ruimte is een domein waar het broodnodig is om samen te werken. Verschillende spelers zijn hierbij betrokken: de Vlaamse overheid, lokale besturen, grondeigenaars, landbouwers, lokale verenigingen, burgers, ondernemers, natuur- en waterbeheerders ... Door uitdagingen samen aan te pakken, creëren we synergie-effecten en efficiëntiewinsten. Samenwerking helpt om de positieve energie die uitgaat van vele, vaak kleine, initiatieven op te schalen.

Win-wineffecten

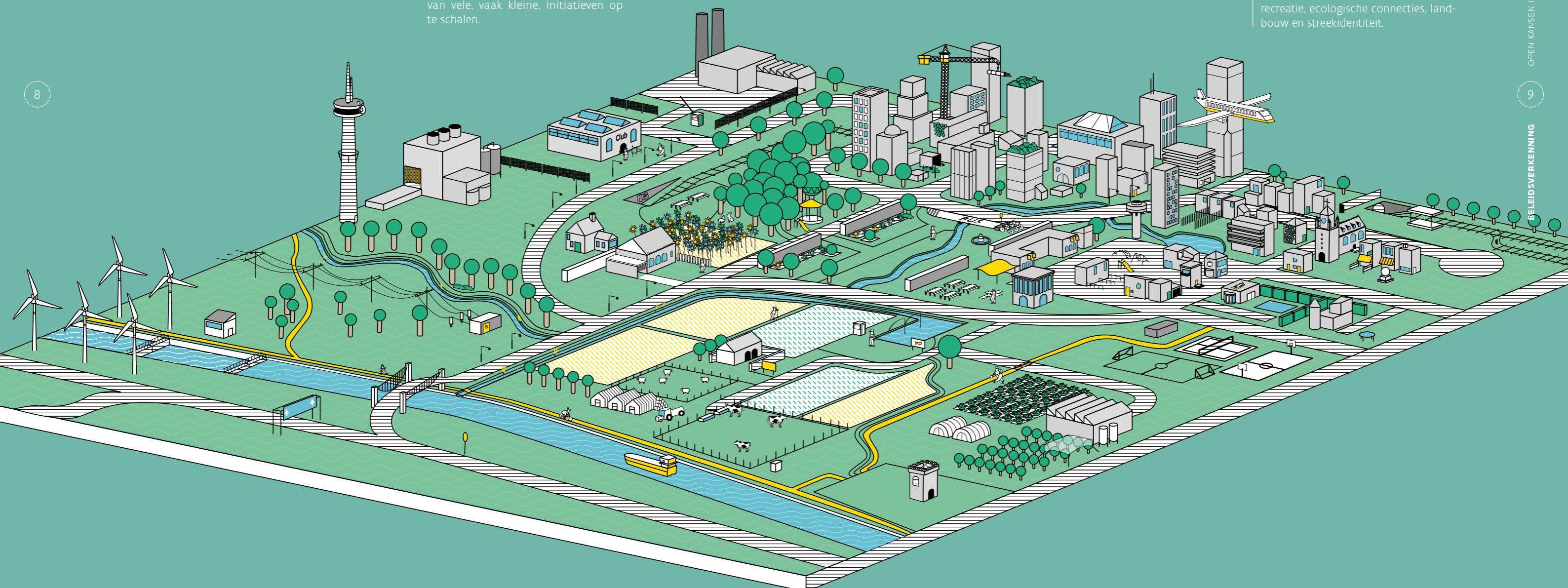
Door verschillende functies of doelstellingen aan elkaar te koppelen - denk aan voedselvoorziening, biodiversiteit, recreatie - ontstaan ook belangrijke win-wineffecten. Recreatief gebruik van bossen laat zich bijvoorbeeld perfect verzoenen met natuurbescherming.

Een ander voorbeeld? De buurttuin. Gemeenschappelijke moestuinen spelen in op de vraag naar duurzaam en lokaal geteelde voeding. Zo creëren we extra 'eetbare' groene ruimte en verlagen we onze CO₂-uitstoot. Een buurttuin biedt mensen ook de kans om tot rust te komen door in de aarde te wroeten. Samen genieten en tuinieren zorgt bovendien voor verbondenheid.

Of denk aan proeftuinen voor innovatieve landbouwers die experimenteren met de korte keten of andere aanvullende activiteiten zoals hoeveverkoop of -toerisme. Het is een manier voor landbouwbedrijven om aan risicospreiding te doen. Tegelijk biedt het een antwoord op tal van maatschappelijke noden, zoals educatie, zorg voor en tewerkstelling van kwetsbare doelgroepen, natuurbeheer en natuurbeleving.

Boeiende kruisbestuivingen

Samenwerking resulteert vaak in onverwachte combinaties. In nieuwe creatieve invalshoeken. In boeiende kruisbestuivingen. Ook vanuit maatschappelijk standpunt zijn dergelijke relaties interessant: ze verbinden mensen in een positief toekomstverhaal met kansen op vlak van wonen en werken, toerisme en recreatie, ecologische connecties, landbouw en streekidentiteit.

BLOEIENDE PARTNERSCHAPPEN ZORGEN VOOR BOEIENDE OPLOSSINGEN

Samenwerken kan op verschillende vlakken. Kijk maar naar deze voorbeelden. Op het eerste zicht lijken verschillende spelers andere belangen en verwachtingen te hebben van hun omgeving. Toch gaan de verschillende functies en doelstellingen vaak verbazingwekkend goed samen. Meer nog, ze versterken elkaar.

Partnerschappen tussen burgers, natuurverenigingen, economische actoren, stakeholders uit het brede middenveld en de overheid zorgen voor nieuwe, boeiende oplossingen met onverwachte combinaties tussen ecologie en economie, tussen innovatie en recreatie, tussen stad en platteland.

Private eigenaars stellen hun bossen op geregelde tijdstippen open voor lokale jeugdbewegingen. Zo ontstaat plotsklaps meer speelgroen.

Vrijgekomen loodsen zijn een goedkope opslagplaats voor verenigingen. In ruil slopen ze verkrotte gebouwen en breken ze nutteloze verhardingen op.

Waterlopen doet dienst als recreatieruimte voor watersportclubs, die een handje helpen in het verbeteren van de waterkwaliteit en het oeverbeheer.

ANDERE VERWACHTINGEN
TEN AANZIEN VAN DE
OPEN RUIMTE ZIJN NIET
ZOZEER EEN BEDREIGING,
DAN WEL EEN KANS.
ALS WE OP DIE KANSEN
INPELEN, HALEN WE
MÉÉR UIT ONZE OPEN
RUIMTE.

BRUGGEN BOUWEN TUSSEN STAD EN PLATTELAND

Partners verbinden rond eenzelfde doel, is mooi. Maar we moeten ook stad en platteland opnieuw verbinden met elkaar.

Een pleidooi voor lintbebouwing? Integendeel. Duurzaam omspringen met de open ruimte veronderstelt dat we de connectie tussen de bebouwde en onbebouwde omgeving herdenken, ecologischer en dynamischer maken.

Stad en platteland zijn als communicerende vaten. Ze hebben elkaar nodig en, als het goed zit, houden ze elkaar ook in evenwicht.

Win-win-effect

Waar kunnen stad en platteland elkaar versterken? Hoe kunnen we de relatie tussen de bebouwde en de onbebouwde ruimte dynamischer en duurzamer maken? Hoe zorgen we ervoor dat die verbinding minder gefragmenteerd is? Dat zijn de kernvragen die ertoe doen.

Ook nu weer blijkt de praktijk een goede leerschool. Tal van waardevolle initiatieven bewijzen dat het verbinden van stad en platteland niet alleen perfect mogelijk is, maar ook een belangrijke meerwaarde oplevert.

OPEN KANSEN IN DE OPEN RUIMTE

BELEIDSKERKENNING

Aan de rand van de stad zorgen landbouwgebieden als groene corridors voor gezond voedsel, werkgelegenheid, verkoeling en ontspanning.

In de bebouwde omgeving zorgt eetbaar groen voor ecologische voordelen (minder voedselkilometers, opvang van water, gebruik van reststromen) en sociale voordelen (toegang tot verse voeding, werkgelegenheid, natuurbeleving).

LEESTIP

In het kader van de BRV Gebiedswerking Pajottenland (2015 – 2016) ging de Vlaamse overheid samen met gemeenten, de provincie, het middenveld en de wetenschappelijke wereld op zoek naar nieuwe relaties tussen het Pajottenland en Brussel. Ontdek welke kansen op vlak van landbouw, kernversterking en recreatie ook voor jouw regio van toepassing zijn in het [eindrapport](#) van dit onderzoek.

Door natuur en groenblauwe aders aan de rand van de stad of het dorp te verbinden met groen in de bebouwde omgeving, ontstaan netwerken van open ruimtes. Trage verbindingen connecteren groene plekje met elkaar en maken grotere gebieden aan de rand van de stad of het dorp vlot toegankelijk. Dergelijke netwerken maken onze leefomgeving kwalitatiever, biodiverser en klimaatrobuuster.

“Via de Groene Wandeling uit Brussel, paden langs Zenne & Zuun en Wandelnetwerk Pajottenland loopt een rechtstreekse recreatieve verbinding en symbolische connectie tussen het hart van het Pajottenland en de Grote Markt in onze hoofdstad (op een afstand van amper 20 km).”

Alwin Loeckx,
directeur van het regionaal landschap
Pajottenland & Zennevallei

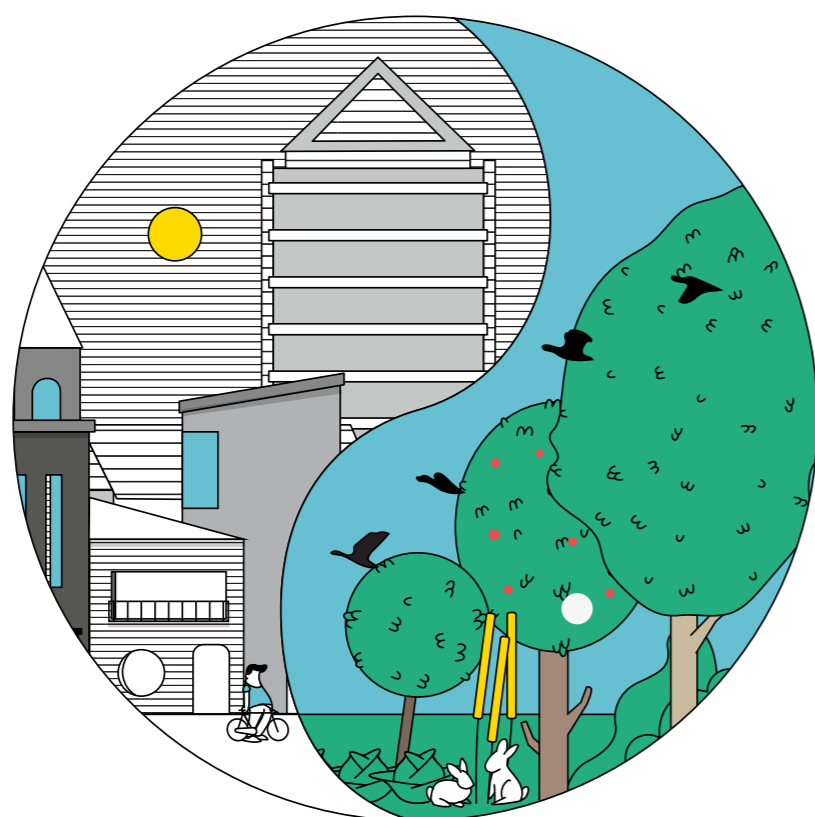

RUIMTE IN EVENWICHT

16

STAD

wonen
ondernemen
vrije tijd
toerisme
wellness

Vraag X Aanbod

De **VRAAG** naar groene, open ruimte en goedkope grond neemt toe. In steden en dorpen is er een **AANBOD** aan consumenten, recreanten en ondernemers.

Ruimte in evenwicht

De open ruimte heeft een divers **AANBOD** aan verse voeding, waterbuffering, verkoeling ... De **VRAAG** naar waardering voor ecosysteemdiensten neemt toe.

OPEN RUIMTE

verse voeding
biodiversiteit
zuiver water
waterbuffering
verkoeling

STADSLANDBOUW, EEN BROEIKAS VOL KANSEN

Stadslandbouw in al zijn vormen is een belangrijke hefboom in het behoud van open ruimte. Ze biedt ook heel wat kansen om de relatie tussen stad en platteland te vernieuwen. Het goede nieuws: stadslandbouw kan werkelijk overal.

Stadslandbouwprojecten schieten als paddenstoelen uit de grond, zowel in stedelijke omgevingen als op het platteland. Ze ontstaan vaak vanuit de maatschappelijke vraag om voedselverspilling tegen te gaan, om verse en gezonde voeding aan te bieden die voor iedereen toegankelijk en betaalbaar is, en die van minder ver komt.

Voor de lokale landbouwer vormt stadslandbouw de opstap naar nieuwe gewassen, andere teeltmethoden en extra afzetmogelijkheden. Naast het economisch-agrarische aspect komt stadslandbouw ook tegemoet aan andere belangrijke maatschappelijke noden, zoals de behoefte aan zorg,

educatie, recreatie, natuurbeheer en beleving van het platteland. Ze steunt op een positieve samenwerking tussen meerdere spelers. Samenwerking met naburige scholen, bedrijven of lokale verenigingen zorgt er bijvoorbeeld voor dat de landbouwproducten tot bij de consument geraken en het landschap op een waardevolle manier beleefd wordt.

Of het nu gaat om een pluktuin midden in een wijk of een voedsellandschap (of landbouwpark) aan de rand van de stad of het dorp, zo'n open, gedeelde, groene oase versterkt de leefomgevingskwaliteit en fungeert vaak als een koesterplek voor jong en oud.

▶ AAN DE RAND VAN STAD OF DORP

Een voedsellandschap of landbouwpark aan de rand van de stad of het dorp brengt consument en producent dicht bij elkaar.

Net als bij een klassiek park gaat het om (deels) openbare plekken. Landbouwers en burgers hebben er toegang tot groene, open ruimte.

Frank Nevens, professor aan de UGent, onderzoekt wat landbouwparken (of voedsellandschappen) kunnen betekenen voor de Vlaamse context. Hij omschrijft ze graag als "collectieve moestuinen die als gemeengoed door de dorps- en stadsbewoners gekoesterd worden". De meeste parken krijgen zelfs een eigen naam, zoals de Tuinen van Stene in Oostende.

In een voedsellandschap wordt landbouw verweven met andere functies. Ze creëert een nieuwe synergie: in de open ruimte en met omringende steden en dorpen.

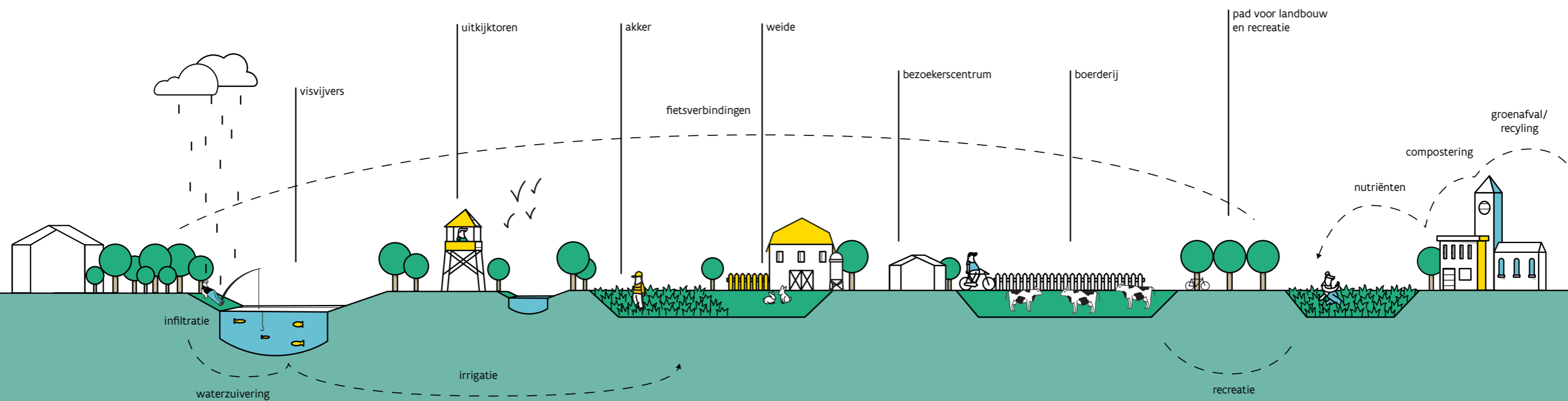
Een netwerk van paden ontsluit landbouwpercelen en verbindt de open ruimte met omringende steden en dorpen. Een weloverwogen inplanting vermijdt versnippering en een doordachte inrichting maken een multifunctioneel gebruik door landbouwers en andere gebruikers (recreanten, omwonenden ...) mogelijk.

Een netwerk van paden brengt de consument tot in het landbouwlandschap. Vanuit uitkijktorens zie je de boer aan het werk en zie je nieuwe groenstructuren bloeien en groeien. Bezoekerscentra geven uitleg bij nieuwe teeltmethodes of nieuwe producten.

Bestaande onderbenutte netwerken zoals rivieren, kanalen en spoorwegen worden opnieuw geactiveerd als distributienetwerk. Op knooppunten in het netwerk ontstaan 'foodhubs' waar producten verzameld en eventueel verwerkt worden. Dit creëert kansen voor een nieuwe circulaire economie die voedseloverschotten en organisch materiaal verzamelt, verwerkt en verdeelt.

Ecologische verbindingen worden hersteld en versterkt. Ze leveren de maatschappij verschillende diensten, waaronder waterbuffering, natuurontwikkeling en recreatie.

Voedsellandschappen zetten een regio opnieuw op de kaart: als een streek die innovatie omarmt, die een nieuwe (sociale) economie stimuleert en die de leefomgevingskwaliteit versterkt door werk te maken van een robuuste, open ruimte.

IN DE STADS- OF DORPSKERN

Ok de bebouwde ruimte van steden en dorpen biedt kansen voor extra groen en stadslandbouw. Denk aan voedselproductie op daken, langs gevels, in tuinen of in het publiek domein.

Door de vele, vaak kleine, initiatieven ontstaan er voedsellandschappen. Een nieuwe synergie met andere stedelijke functies en doelstellingen biedt tal van opportuniteiten.

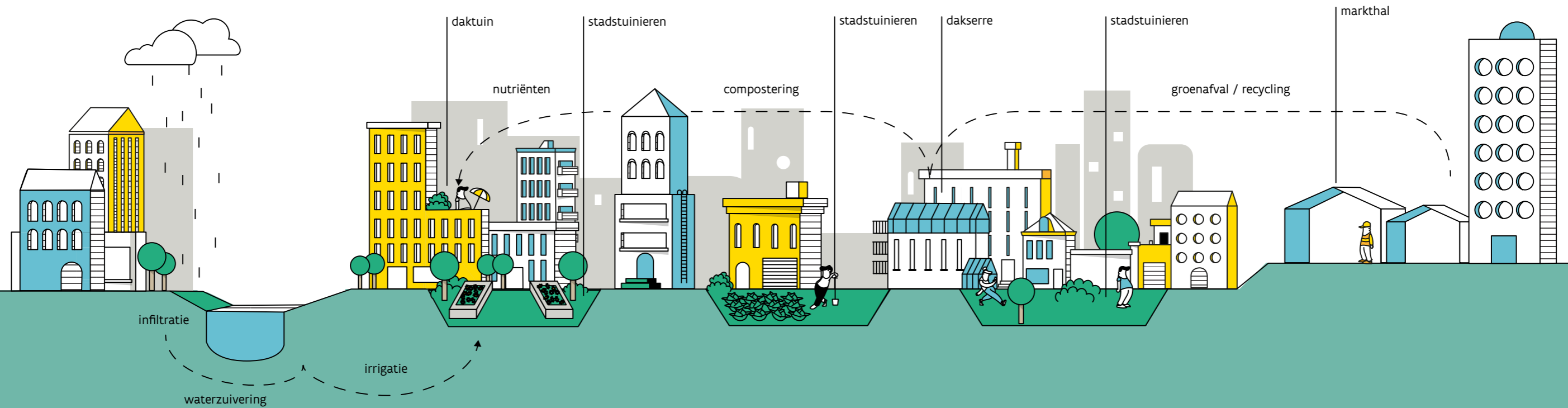
Stadsgroen kan gebruikt worden voor voedselproductie dicht bij de consument. Een netwerk van markten brengt de producten tot bij de consument. Tegelijk ontstaan hier nieuwe publieke ontmoetingsplekken.

Buurttuinen, daktuinen en geveltuinen vormen stapstenen in het fijnmazig groenblauw netwerk. Ze dragen bij aan klimaatrobuuste woon- en werkomgevingen en verhogen de aantrekkelijkheid van buurten en steden.

Samen tuinieren versterkt de band tussen buurtbewoners en maakt een sociale economie mogelijk.

De relatief korte afstanden tussen stad en platteland maken het mogelijk om kringlopen van water, nutriënten en energie op een duurzame manier te sluiten.

20

21

LEESTIP

Laat je inspireren door de mogelijkheden van productieve landschappen voor zorgboerderijen, eco-campings, buurttuinen, publieke tuinpaden, dakserres ... Je vindt ze op de website van de [Vlaamse Bouwmeester](#). Bekijk ook deze [filmpjes](#) en ontdek hoe buitenlandse voorbeelden inspiratie bieden voor de ontwikkeling van stedelijke landbouwparken in Vlaanderen.

SAMEN TOEKOMST SCHRIJVEN

NEEM DE OPEN RUIMTE MEE IN PLANNING EN PRAKTIJK

De open ruimte versterken en uitbreiden is mogelijk als we samen inzetten op een positieve, toekomstgerichte aanpak. Een aanpak die uitnodigt om over muren heen te kijken en de klassieke paden durft te verlaten. Samenwerken is daarbij onze grootste kracht.

Wat kunnen wij voor jou doen?

De Vlaamse overheid wil steden en gemeenten, inwoners en ondernemers hierbij ondersteunen. Innoverende spelers brengen we in contact met elkaar. Kennis over goede praktijken helpen we verspreiden en hun lessen nemen we mee in de beleidsontwikkeling.

Daarnaast experimenteert de Vlaamse overheid volop met het opzetten van een **Open Ruimte Beweging**, die lokale actoren stimuleert om met groene, open ruimte aan de slag te gaan. Op de website van het Open Ruimte Platform¹ ontdek je tal van inspirerende initiatieven.

Heb je een plan voor een project in de open ruimte? Neem een kijkje op omgevingvlaanderen.be en maak je plan nóg beter. Neem inwoners, ondernemers, de lokale middenstand, scholen en landbouwers mee in jouw verhaal. En vergeet ook het lokale bestuur niet. Iedereen heeft baat bij en is mee verantwoordelijk voor het creëren van een betere leefomgeving.

copyright foto's

p.8-9: Samen tuinieren in de buurttuin © Shutterstock
p.9: Zelf gekweekte groentjes © Veerle
p.12: Carnavalsvereniging © Suvan Chowdhury op Unsplash
p.12: Jeugdbeweging © Luke Porter op Unsplash
p.13: Watersportclub © Filip Mroz op Unsplash
p.14-16-17: Landbouw aan de rand van stad of dorp © Shutterstock
p.15: Landbouw in de bebouwde omgeving © Shutterstock

Het departement Omgeving maakt werk van beleidsverkenningen met als doel beleidsbepalers en onze partners nieuwe pistes aan te reiken voor het toekomstig omgevingsbeleid.

MEER LEZEN

De inhoud van deze brochure is gebaseerd op een meer technische rapportering. Je kan deze aanvragen via de website van het [departement Omgeving](#).

CONTACT

Heb je vragen of wil je met ons van gedachten wisselen over het onderwerp in deze brochure, contacteer ons via: BJO.omgeving@vlaanderen.be

COLOFON

Tekst: departement Omgeving

Copywriting: www.thewritething.be

Vormgeving: www.absoluut.be

Illustraties: Absoluut en
departement Omgeving

VU: Peter Cabus, departement Omgeving,
Koning Albert II-laan 20, 1000 Brussel

© 2019 departement Omgeving